

УДК 378.355

С. В. СІНКЕВИЧ,

*кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
загальновійськових дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Статтю присвячено характеристиці можливостей та уточненню методичних засад індивідуалізації навчання майбутніх офіцерів запасу. Визначено, що методичні засади індивідуалізації навчання майбутніх офіцерів запасу мають переважний акцент на пошуку найбільш раціональних прийомів і способів групової роботи за рахунок активізації найбільш розвинених сторін особистості.

Ключові слова: *методичні засади, індивідуалізація навчання, майбутні офіцери запасу.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вимога враховувати індивідуальні особливості тих, хто навчається, є давньою традицією в педагогічній теорії, яку втілено в дидактичному принципі “колективізм й індивідуальний підхід” [5]. Складність дослідження індивідуалізації навчання як педагогічної проблеми обумовлена багато в чому розмитістю понять категорійного апарату. Точний зміст індивідуалізації навчання у вищому навчальному закладі залежить від того, які цілі й засоби враховуються при індивідуалізації навчання. Індивідуалізація не передбачає обов’язкового врахування індивідуальних особливостей, найчастіше дослідники обмежуються аналізом особливостей груп студентів або курсантів, подібних за певним комплексом якостей. Індивідуальна робота курсанта (слухача, студента) у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ) є формою організації

навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. Час, відведений для індивідуальної роботи курсанта (слухача, студента), регламентується робочим навчальним планом [1, с. 73].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Наукові й методичні аспекти індивідуалізації навчання у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) у своїх наукових роботах розглядали такі вчені: В. В. Райко [4], Є. М. Подтергера [5], О. В. Кустинський, С. М. Морозов [6] та ін. Разом з тим, як показують результати аналізу керівних документів [1–3], новітніх досліджень та передового досвіду участі у навчально-виховному процесі ВВНЗ, звітних документів зі стажувань та відгуків на випускників НАДПСУ, навчально-методичне забезпечення індивідуалізації навчання не повною мірою відповідає сучасним вимогам до молодих фахівців. Очевидно, функціонування будь-якої установи (у тому числі й силового відомства), як правило, спрямоване на вирішення колективних завдань, проте випускники ВВНЗ не готові до цього, але ж загальновідомо, що основи зазначеного процесу закладаються вже на початковому етапі професійної підготовки.

За результатами аналізу науково-методичних підходів до визначеної проблеми можна констатувати таке:

поняття “індивідуалізації навчання” повинне загалом відображати урахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається;

індивідуалізація навчання повинна бути невід’ємною ланкою групової роботи майбутніх офіцерів запасу в ході військової підготовки.

Мета статті – охарактеризувати можливості та уточнити методичні засади індивідуалізації навчання майбутніх офіцерів запасу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із всієї сукупності визначень “індивідуалізації навчання” вимогам теорії й практики військової підготовки майбутніх офіцерів запасу найбільш повно, на нашу думку, відповідатиме таке його визначення – це врахування у процесі навчання індивідуальних особливостей студентів у всіх формах і методах навчально-виховного процесу із переважним акцентом на кінцевий (позитивний) результат вирішення військово-професійних завдань.

З використанням поняття “індивідуалізація навчання” необхідно мати на увазі те, що за його практичного використання мова йде про від-

носну індивідуалізацію. У реальній педагогічній практиці індивідуалізація завжди відносна через такі причини: 1) як правило, ураховуються індивідуальні особливості не кожного окремого студента, а групи студентів, які мають приблизно подібні особливості; 2) ураховуються лише відомі особливості або їхні комплекси – ті, що мають значення з точки зору навчання (наприклад, загальні розумові здібності); поряд із цим може виступати низка особливостей, урахування яких у конкретній формі індивідуалізації є неможливим (наприклад, різні властивості характеру або темпераменту); 3) іноді відбувається урахування деяких властивостей або станів лише в тому випадку, якщо саме це важливо для певного студента (наприклад, талановитість у якій-небудь галузі, розлад здоров'я та ін.); 4) індивідуалізація реалізується не в повному обсязі, а епізодично або в якому-небудь вигляді навчальної діяльності й інтегрована до неіндивідуалізованої (групової) роботи.

Виходячи з цього, індивідуалізація розглядається з точки зору: процесу навчання (добір форм, методів і прийомів навчання); змісту освіти (створення (уточнення) кваліфікаційних характеристик, навчальних планів, програм, завдань тощо); побудова системи ВВНЗ (організація й функціонування різних типів факультетів і навчальних груп).

З урахуванням основних суперечностей навчального процесу, що виокремлено на цей час педагогічною наукою, індивідуалізація навчання дозволяє вирішувати такі завдання:

- розвитку творчих здібностей особистості;
- розвитку самостійності мислення;
- формування професійно-значущих якостей і в першу чергу – ініціативи.

Індивідуалізація визначає додаткові можливості навчально-виховного процесу: створювати позитивні емоції в студента, позитивно впливати на його навчальну мотивацію та особистісні відносини у навчальній групі. Тому покращення навчальної мотивації й розвиток пізнавальних інтересів також можна вважати специфічною метою індивідуалізації.

На зміст індивідуалізації як соціально-педагогічного процесу, істотний вплив здійснюють вимоги до випускників військових кафедр, обумовлені специфікою військової професії. Структура процесу індивідуалізації передбачає наявність суб'єкта й об'єкта, чітко поставленої мети, змісту ін-

дивідуалізації, які відповідають умовам, методам і формам його реалізації у ВВНЗ, очікуваним результатам й ефективності процесу індивідуалізації.

Усі елементи індивідуалізації взаємозалежні і являють собою єдиний процес. Провідними елементами зазначеного процесу є суб'єкти індивідуалізації (як правило, науково-педагогічний склад ВВНЗ) і об'єкти індивідуалізації (студенти військової кафедри). У військовій дидактиці було зроблено спробу визначити загальні підходи до проблеми індивідуалізованої самостійної роботи майбутніх офіцерів запасу [5]. Провідними є дві позиції. Відповідно до першої, запропоновано враховувати те, що індивідуалізація навчання являє собою комплекс методів, що застосовуються науково-педагогічним складом з метою розвитку творчого мислення, а також ініціативи, самостійності, рішучості, тобто якостей, необхідних для професійної діяльності. Тут основні проблеми сформульовано з точки зору методики.

Друга позиція зводиться до того, що індивідуалізація навчання – це така організація навчального процесу, за якої вибір методів, форм, прийомів і засобів навчання здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Автори цього підходу основний акцент зосередили на пошуку нових психодіагностичних моделей й удосконаленні організації навчально-виховного процесу [5; 6 та ін.].

Принцип індивідуального підходу в дидактиці передбачає урахування таких якостей студентів, які впливають на їхню навчальну діяльність і від яких залежать результати професійної підготовки загалом. Тому в контексті виявлення цих якостей у майбутніх офіцерів запасу при індивідуалізації навчання центральне місце посідає діагностика їхніх пізнавальних здібностей і можливостей. Індивідуальний стиль пізнавальної діяльності розглядається як один із психологічних механізмів засвоєння студентами знань, набуття умінь і навичок, а формування самого стилю пізнання – як один із важливих резервів підвищення ефективності навчання.

Дослідження обраної теми істотно утруднює розуміння “індивідуалізації навчання”, що обмежується розглядом її з точки зору форми роботи за індивідуальним планом [1]. До цього часу у практиці організації навчального процесу у ВВНЗ тривають емпіричні спроби створення моделей навчання за індивідуальним планом. Ці спроби підкріплюються теоретичними розробками військових педагогів і дослідників на різних рівнях. Велике поширення одержали дослідження, у яких індивідуалізація

навчання представлена у вигляді різноманітних форм самостійної роботи [5].

Результати проведеного аналізу проблеми індивідуалізації навчання як у наукових джерелах, так й у педагогічній практиці дозволяють зробити такі узагальнення:

1. Індивідуалізація навчання – це дидактична категорія, яка може розглядатися як самостійна, і в цьому випадку набуває вигляду:

- напряму навчально-виховного процесу;
- організації навчального процесу;
- системи навчання тощо.

2. У педагогічній теорії й практиці прийнято розглядати індивідуалізацію з таких сторін:

- процес навчання (добір форм, методів, прийомів);
- зміст освіти (створення навчальних планів, завдань, програм);
- побудова освітньої системи (формування різних типів навчальних груп тощо).

Крім того, знання, вміння й навички виступають не кінцевим результатом індивідуалізації, а засобом розвитку особистості того, хто навчається. Індивідуалізація радикально змінює всю організацію навчально-виховного процесу. Для її здійснення за нашими підрахунками потрібно щонайменше втричі збільшити витрати на освітянську діяльність, втричі скоротити чисельність навчальних груп і збільшити кількість викладачів.

При узагальненні підходів до проблеми індивідуалізації навчання майбутніх офіцерів запасу в педагогіці вищої військової школи відповідно до складного, багатофакторного та багаторівневого змісту самого цього процесу можна виділити такі ланки в системі індивідуалізації:

1 ланка – це виявлення рівня професійно-значущих якостей, знань, умінь і навичок, визначення готовності студента до індивідуалізації навчання;

2 ланка – це створення умов для реалізації індивідуальних завдань (частини загального завдання, наприклад, усієї навчальної групи, або підгрупи);

3 ланка – це система мотивації;

4 ланка – це система контролю.

Відповідно до такого розуміння системи індивідуалізації підготовки майбутніх офіцерів запасу, по-перше, студент повинен виконувати роботу без допомоги викладача; по-друге, той, хто навчається, виконує само-

стійні розумові операції, самостійно орієнтується за навчальним матеріалом; по-третє, виконання роботи чітко не регламентовано – студентові надається право вибору змісту й способу виконання завдання.

Навчальні завдання з цією метою можна розподілити на кілька логічних груп:

за методом індивідуалізованої самостійної роботи тих, хто навчається (наприклад, нормативи із захисту від зброї масового ураження, робота з бойовими графічними документами тощо);

ланками навчального процесу (завдання на сприйняття, систематизацію, закріплення й повторення навчального матеріалу);

характером пізнавальної діяльності тих, хто навчається (репродуктивні й творчі завдання);

характером керівництва (докладний або менш докладний інструктаж викладача).

На нашу думку, перспективним напрямом активізації пізнавальної активності тих, хто навчається, є пошук можливостей індивідуалізації навчання в рамках саме групової роботи. Наприклад, розподіл ролей (посадових функцій) при проведенні тактико-стройових занять, де особлива увага майбутніх офіцерів запасу звертається на доцільність залучення особового складу до виконання завдань на певних ділянках відповідальності [4]. На кафедрі загальновійськових дисциплін факультету охорони та захисту державного кордону НАДПСУ групова робота з конкретної навчальної дисципліни передбачає наявність часткової методики її викладання. Через специфіку навчальних занять із загальновійськових навчальних дисциплін (наприклад, із використанням бойової та спеціальної техніки, стрілецької зброї, засобів індивідуального та колективного захисту, засобів для проведення спеціальної обробки підрозділів та ін.) науково обґрунтовано та встановленим порядком затверджено методики групової роботи, які надзвичайно складно запозичити й адаптувати для роботи в цивільних навчальних закладах. Крім того, більшість з цих методик зорієнтовано на урахування не тільки індивідуальних особливостей тих, хто навчається, але й, в першу чергу, на чітке й неухильне виконання завдань професійної спрямованості (у майбутньому дуже часто прямо пов'язаних зі здоров'ям, а в окремих випадках і з життям підлеглих).

Висновок. Результати проведеного аналізу психолого-педагогічних джерел, практичної діяльності військових дидактів, бесід з науково-педагогічним складом кафедри та студентами дозволили визначити й роз-

крити сутність процесу індивідуалізації – допомогти майбутнім офіцерам запасу знайти найбільш раціональні прийоми й способи групової роботи за рахунок активізації найбільш розвинених сторін особистості.

Отже, на сучасному етапі розвитку освіти у вищій військовій школі при реалізації індивідуалізації навчання майбутніх офіцерів запасу пропонуємо такі основні методичні засади зазначеного процесу:

організація додаткових занять із студентами, які мають прогалини в знаннях, за допомогою організації факультативних занять. Цей напрям впливає на найбільш слабкі компоненти навчальної діяльності;

здійснення індивідуалізації на різних етапах навчального заняття, спрямованої на те, щоб забезпечити єдиний темп групової роботи, єдиний рівень засвоєння знань та єдиний ступінь самостійності;

пошук способів здійснення індивідуалізації навчання в рамках конкретного заняття через активну пізнавальну діяльність: відтворення опорного матеріалу при фронтальній роботі над темою, використання карток навчального характеру, наочного матеріалу, включення слабких до складу підгруп добре підготовлених студентів для виконання певних завдань прикладного характеру тощо.

Доцільні напрями подальших розвідок: пошук новітніх методик індивідуалізації навчання в процесі самостійної підготовки, стажувань та практик студентів, навчального збору з випускниками.

Список використаної літератури

1. Інструкція з організації, планування та ведення навчально-виховного процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 198 с.

2. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу : постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48. – К., 2012.

3. Про затвердження Інструкції про організацію підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів : наказ Міністерства оборони України, Міністерства освіти і науки України від 11 листопада 2004 р. № 531/857. – К., 2004.

4. Райко В. В. Методика підготовки та проведення тактико-стройових занять з майбутніми офіцерами запасу / В. В. Райко // Збірник наукових праць № 56/2010. Серія: педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Романишина Л. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010. – С. 111–114.

5. Подтергера Є. М. Організаційно-педагогічні умови військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Подтергера Євген Миколайович ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 311 с.

6. Кустинський О. В. Основні засади педагогічної технології підготовки офіцерів запасу на кафедрі військової підготовки вищих навчальних закладів / Олег Кустинський, Сергій Морозов // Молодь і ринок. – 2006. – № 5 (20). – С. 48–53.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Іваненко В. М.

Стаття надійшла до редакції 11. 01.2013.

Синкевич С. В. Методические основы индивидуализации обучения будущих офицеров запаса

Статья посвящена характеристике возможностей и уточнению методических основ индивидуализации обучения будущих офицеров запаса. Определено, что методические основы индивидуализации обучения будущих офицеров запаса имеют преимущественный акцент на поиске рациональных приемов и способов групповой работы за счет активизации наиболее развитых сторон личности.

Ключевые слова: *методические основы, индивидуализация обучения, будущие офицеры запаса.*

Sinkevych S. V. Training individualisation methodical bases of future reserve officers

The article deals with capabilities characteristic and methodical basics definition within the future reserve officers training individualization. It is defined that the future reserve officers' individualisation of training methodical bases have a preponderance accent on the rational methods of group work within the most developed individual sides activation.

Keywords: *methodical bases, individualisation of training, future reserve officers.*